

ДО ОБҐРУНТУВАННЯ ДОЦІЛЬНОСТІ І НЕОБХІДНОСТІ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ТЕАТРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА УКРАЇНИ

Анотація. У статті зроблена спроба обґрунтування доцільності і необхідності удосконалення механізмів державного управління розвитком театрального мистецтва як важливої складової культурно-мистецького і духовного життя українського соціуму.

Ключові слова: влада, управління, механізм, театр, ринок, саморегулювання, економіка, ефективність.

Аннотация. В статье сделана попытка обосновать необходимость усовершенствования механизмов государственного управления развитием театрального искусства как важной составляющей культурно-духовной жизни социума.

Ключевые слова: власть, управление, механизм, театр, рынок, саморегулирование, экономика, эффективность.

Summary. The article attempted to explain the rationale and the need to improve the mechanisms of governance development of theatrical art as an important component of cultural, artistic and spiritual life of Ukrainian society.

Key words: power, control, mechanism, theater, market, self-regulation, the economy, efficiency.

Постановка проблеми. Театральна культура завжди була важливою складовою духовного життя українського народу, а в часи національного відродження, усвідомлення її високої ролі і призначення як засобу національного виховання, соціальної самоорганізації на засадах концентрації і дисимінації загальнолюдських гуманітарних цінностей стає важливим і повноправним елементом національного господарства. Тому термін «театральна індустрія» визначає новий сектор економічної активності суспільства, творча продукція якого має безсумнівно важливе соціокультурне значення і виступає впливовим інструментом формування в українському соціумі культурних цінностей, критеріїв та норм епохи інтелектуальної економіки.

Проте, сьогодні стан театральної справи в Україні за оцінками багатьох експертів (театральних критиків, директорів театрів, режисерів, відповідальних посадовців) потребує вироблення і реалізації комплексу заходів з всебічного реінжинірингу системи державного управління цією неординарною і дуже важливою сферою творчої активності української театральної спільноти.

Адже, якщо за оцінками автора роботи [1] за часів Центральної Ради для театрального мистецтва характерним було «... активне втручання в державний процес, оскільки вистави, які збирали велику аудиторію, органічно перетворювались на мітинги за пробудження національної свідомості», то на думку сучасного відомого українського театрального критика О. Вергіліса вітчизняний театр сьогодні є поділений між політиками і державними функціонерами, які ходять, для прикладу, «... лиш на спектаклі, створені членами цих самих партій. «Регіони» – в Російську драму. А Яценюк – на постановки за мотивами Матіос» [2]. Між цими двома прикладами лежать десятиліття епохи, протягом якої театральне мистецтво розвивалось разом із суспільством, виконувало необхідні суспільству функції і, вирішуючи поставлені суб'єктом управління (партія і чергові уряди) завдання, сприяло досягненню суспільством встановлених цим же суб'єктом управління цілей.

Однак, ідеологічний, політичний, економічний, адміністративний, соціальний і світоглядний злам усталених понять кінця XX і початку XXI століть поставив перед театральним мистецтвом і

громадськістю України перелік дуже неординарних і проблемних завдань з адаптації до умов діяльності в ринковому оточенні, можливість вирішення яких без участі державних чинників є неможливим. Все це відбувається на тлі існування в мистецькому і сателітному середовищі радикально різних точок зору щодо впливу державних чинників. Якщо автор публікації [3] в пошуку управлінських методів забезпечення розвитку мистецької діяльності виніс в заголовок статті формулу «Мистецтво керувати мистецтвом», то інший експерт в [4] стверджує, що «Культурою не можна керувати». Тому дослідження взаємовідносин держави і ринку в розрізі поєднання механізмів державного управління та ринкового саморегулювання в сфері розвитку вітчизняної театральної справи є актуальною науковою проблемою, належне вирішення якої вимагає пошуку і визначення шляхів інноватизації елементів, складових і процедур взаємодії цих механізмів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід вказати, що питанням організації ефективної взаємодії державних і ринкових механізмів регулювання розвитку соціально-економічних систем присвячені роботи таких корифеїв західної економічної думки, як П. Самуельсона і В. Нордгауза [5]. Серед вітчизняних авторів, якими досліджувались умови ефективного поєднання державного управління і ринкового саморегулювання можна назвати В. Кредісова [6], М. Жука [7], О. Шевченко [8] та ін.

Законами України «Про театри і театральну справу» [9] і «Про культуру» [10] прописані особливості державного управління театрами в умовах ринку, а рядом дослідників сформульовані достатньо вагомим рекомендації щодо покращання управління цією сферою у період сучасних суспільних трансформацій [11, 12, 13, 14]. Використання цих рекомендацій для аналізу норм і положень зазначених законів свідчить про необхідність внесення змін, спрямованих на дерегуляцію, децентралізацію і автономізацію діяльності суб'єктів ринку театральної продукції і послуг шляхом удосконалення та інноватизації механізмів реалізації державного управління, вироблення і прийняття комплексу підзаконних актів Міністерством культури і туризму України, інших центральних органів виконавчої влади, органів державного управління і місцевого самоврядування

Таким чином, специфічні особливості управління театальною діяльністю, які поступово проявляються в процесах імплементації цих законів, вимагають додаткових досліджень і оцінок результатів трансформування складових театральної індустрії України в реальну ринкову підсистему національної економіки за умов збереження загальнолюдських духовних цінностей, загальнодоступності, свободи творчості, захисту прав інтелектуальної власності на її результати і т. п.

Мета статті. Розгляд механізму ефективного поєднання державного управління і ринкового саморегулювання в процесах і процедурах управління розвитком в Україні театральної справи не тільки як комплексу інтелектуального, творчого, соціоформуючого культурного надбання держави, а й потужного економічного чинника з високим внутрішнім і зовнішнім споживчим потенціалом.

Виклад основного матеріалу. Приведену в дослідженні [11] інформацію про те, що 82,5 відсотків респондентів охарактеризували характер взаємовідносин «театр – влада» як незадовільний і такий, що не відповідає ні потребам театру, ні суспільству, можна і слід вважати цілком адекватною оцінкою ситуації в театральному середовищі України.

Основну причину такого стану проф. Н. Вітс (Англія) вбачає в тому, що держава шукає енергію змін у «... сфері економіки, а не культури, яка розвиває креативну здатність людини» [3]. Тому ствердження автора цієї публікації про те, що «... серед наших керівників-прагматиків нема фахівців здатних стратегічно прогнозувати і передбачати соціальні кризи, до яких приводить нинішня культурна, чи радше антикультурна політика» слід вважати дійсним тільки частково. Адже в багатьох випадках і керівники сучасних українських театрів в організації своєї діяльності практично нехтують продиктованою ринковими умовами діяльності необхідністю ретельних маркетингових досліджень, інтерпретації та оцінок суспільних потреб та інтересів, носіями яких є театральний глядач. Недостовірна інформація про потреби ринку театральних послуг дезорієнтує керівників, породжує невизначеність творчих позицій, планів і стратегій у діяльності театрів, викликає уже згадане вище відставання процесів їх адаптації від тих змін, що відбуваються у запитах населення України і, тим більше, у запитах на їх інтелектуальну продукцію споживачів інших країн.

Якщо ж врахувати, що в Україні на сьогодні діють 92 державних театри, в числі яких 11 музичних, 24 музично-драматичних, 23 драматичних, 26 лялькових і 8 – театрів юного глядача, в яких зайнято біля 16 тисяч працівників творчих, адміністративно-господарських і технічно-обслуговуючих професій, то стає цілком очевидно, що дослідження шляхів інноваційного удосконалення функціонування державної підсистеми управління і регулювання їх діяльністю є важливим не тільки з позицій культурно-духовного реформування суспільства, а має і значний потенціал очікуваних соціально-економічних результатів за рахунок успішної інтеграції у глобальний культурний простір.

Тому проблему інноваційних змін в системі функцій, стратегічних орієнтирів, цілей, завдань і механізмів державного регулювання діяльності

українських театрів (і не тільки) слід розглядати і вирішувати одночасно в трьох контекстах:

інноватизація процесів і процедур державного управління і регулювання в сфері театрального мистецтва;

інноватизація процесів і процедур творчої активності театральних колективів згідно із соціальними потребами постіндустріального, глобалізованого суспільства;

інноватизація процесів і процедур безпосереднього практичного управління діяльністю театрів на основі інтелектуалізації управлінської практики, орієнтованої на споживача театрального продукту.

Виходячи з вищевказаного, виконаний в [11] аналіз управлінських взаємовідносин в рамках «театр – влада» слід виконувати в розширених рамках тріади «влада – театральний колектив – споживач театрального продукту» з орієнтацією на пошук оптимальної взаємної гармонізації інтересів всіх учасників.

Використавши для цього запропонований в [15] підхід до оптимізації тристоронніх стосунків держави, виробників економічно значимої продукції та її споживачів на основі досягнення

парето-ефективних взаємостосунків [16], а також реінтерпретувачи модель стосовно організації ефективної взаємодії в рамках «влада – театральний колектив – споживач театрального продукту», отримаємо просторову модель поверхні можливих користностей, представлену на рисунку 1.

Автором роботи [15] просторова модель організації парето-оптимальних ринкових стосунків між учасниками тріади «державна – бізнес – споживачі» була запропонована для демонстрації того факту, що в процесі прийняття рішень про свою діяльність в єдиному ринковому просторі всі учасники повинні намагатися уникати взаємної шкоди, а натомість отримувати прийнятні для всіх результати взаємодії. При цьому, їх співпраця полягає в постійному пошуку гіпотетичної парето-оптимальної точки (ПОТ), в якій результати співпраці є одночасно прийнятними для всіх учасників, а прагнення будь-якого із учасників тріади до отримання односторонньої вигоди (+ Δ) обов'язково приведе до виникнення втрат (- Δ) у інших.

Рис. 1 Просторова модель пошуку парето-оптимальної точки економічно ефективної ринкової взаємодії учасників тріади «державна влада – театр – споживачі театрального продукту»

Цілком очевидно, що прерогатива прийняття рішень про умови ринкових стосунків в мистецькому середовищі (державна політика, закони, регуляторні акти, стратегії, програми і т. п.) належить центральним органам влади і будь-які її невірні кроки з нарощування «загальнодержавних інтересів» приводитимуть до неминучого погіршення ситуації економічного стану двох інших учасників з відповідними наслідками в інших сферах їх діяльності. Аналогічним чином буде виглядати картина і у випадку «перетягування ковдри» на себе будь-яким іншим учасником.

Яскравим прикладом і прекрасною ілюстрацією такої поведінки учасників ринку може служити аналіз ситуації з законопроектом, внесеним у 2008 році на розгляд Верховної Ради двома депутатами

на предмет «...збільшення податку на прибуток для іноземних гастролерів до 20%» з метою «... підтримки вітчизняного виробника» [17]. Театральний критик отримав оцінки законопроекту відомими вітчизняними промоутерами і продюсерами, які наглядно і професійно продемонстрували, що в разі прийняття такого законопроекту від його дії постраждають вітчизняні споживачі «гастрольної діяльності». Тобто, благі але непрофесійні наміри авторів закону збільшити доходи бюджету держави трансформуються у точній відповідності з моделлю парето-ефективного ринку у збитки споживачів і постачальників «гастрольного продукту», що дало право автору публікації задатися зовсім нериторичним питанням: «... а хіба можна розоряти вітчизняного споживача – за допомогою недосконалих законопроектів?».

Тому, модель пошуку економічно взаємовигідних стосунків шляхом об'єднання зусиль державного управління (функціонери) і ринкового саморегулювання (виробники і споживачі) в процесі спільного генерування політики, законів і регулювань, а також рішень про вихід на ринок з тим чи іншим театральним продуктом, який отримує свого споживача, слід вважати основою кардинальних змін якщо не діючих сьогодні управлінських структур, то, щонайменше, змістовного наповнення їх функцій щодо реалізації директивного, регулюючого і мотивуючого впливу держави і аналогічних зворотних впливів двох інших учасників, як це було запропоновано в [18].

Отже, комплексне дослідження можливостей організації парето-ефективної взаємодії учасників ринку театральних послуг в єдиному ринковому просторі дозволяє прийти до висновку про необхідність гармонізації управлінських впливів державного чинника (політика, закони, регулювання), а також рішень виробників і споживачів театральних послуг про власну поведінку в цьому просторі.

Слід вказати, що до подібних висновків і рекомендацій прийшов і автор роботи [19], який, досліджуючи проблеми модернізації державного регулювання у сфері культури, переконливо довів необхідність переходу «... до політики коеволюції державного регулювання культури та саморегуляції соціокультурних систем», а також «Забезпечення повноцінної, рівноправної участі громадян у культурному процесі ...». Якщо автор цього

дослідження тільки констатує необхідність «коеволюції», нами пропонується шлях удосконалення механізмів державного управління на основі використання відомої моделі організації парето-ефективних стосунків в рамках досягнення суспільством економічного добробуту та обумовлених цим удосконалень в культурно-духовному забезпеченні розвитку соціуму.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Таким чином, аналіз процесів обопільного пристосування механізмів реалізації інтересів державного управління (економічних, політичних, ідеологічних тощо) і ринкового саморегулювання інтересів театрів (економічних, творчих, інтелектуальних тощо) та споживачів їх послуг (економічних, духовних, розважальних тощо) на основі усвідомленої необхідності гармонізації взаємних інтересів, очевидно і незаперечно приводитиме до обмеження втручання державних органів в театральну діяльність при зростанні рівня ринковості і економічної ефективності останньої.

При цьому подальші дослідження слід сконцентрувати на специфічних особливостях реалізації державної влади у системі управління театальною індустрією в епоху становлення і розвитку інтелектуальної економіки з цілком новими, нетрадиційними культурними, творчими і духовними запитами і потребами членів суспільства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Яблунівський С. В. Реалізація державної політики розвитку театального мистецтва за часів Української Центральної Ради / С. В. Яблунівський // Теорія та практика державного управління. Вип. 2 (25). 2008 р. – С. 1 – 7.
2. Вергилис О. Нецелевая аудитория / Олег Вергилис // Профиль. - №3(182). – 2011. – С. 52-53.
3. Мазурик З. Мистецтво керувати мистецтвом / Зеновій Мазурик // POSTUP – ПОСТУП. - №100 (544), 10-11 червня 2000 року.
4. Богданова К. Культурою не можна керувати / [Електронний ресурс] ІРО. Інформаційна Агенція Культурних Індустрій. – Режим доступу : <http://i-pro.kiev.ua/node/20189>
5. Самуельсон П., Нордгауз В. Економіка / П. Самуельсон, В. Нордгауз. –К.: Техніка, 1994. – 168 с.
6. Кредісов В. Держава і ринок: необхідність взаємодії у перехідній економіці / В. Кредісов // Економіка України. – 2002. - №2. – С. 50 – 57.
7. Жук М. Регіональне управління внутрішньою інтеграцією / М. Жук // Регіональна економіка. – 2002. – №4. – С. 53 – 57.
8. Шевченко О. Поєднання державного управління і ринкового саморегулювання в реалізації регіональної політики держави / О. Шевченко // Наука молода. – 2004. - №2. – С. 00-00.
9. Закон України «Про театри і театральну справу» № 2605 – IV від 31 травня 2005 року / [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2605-15>
10. Закон України «Про культуру» №2778-VI від 14 грудня 2010 року / [Електронний ресурс] Президент України Віктор Янукович. Офіційне інтернет-представництво. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/12852.html>
11. Ковтуненко В. І. Український театр у період сучасних суспільних трансформацій (до проблеми визначення соціокультурних показників) Автореф. дис... канд. мистецтвознав. : 17.00.01 / В.І. Ковтуненко; Держ. акад. керів. кадрів культури і мистец. — К., 2002. — 19 с. — укр.
12. Задихайло О. А. Організація управління культурою в Україні (адміністративно-правовий аспект) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук : спец. 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право і процес; інформаційне право» / О. А. Задихайло. – К., 2006. – 19 с.
13. Малімон В. І. Культурна політика держави як чинник реформування суспільства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. управління : спец. 25.00.02 «Механізми державного управління» / В. І. Малімон. – Івано-Франківськ, 2011. – 20 с.
14. Культурна політика в Україні. Аналітичний огляд / Редактор-упорядник, керівник авторського колективу О. Гриценко // [Електронний ресурс] Українські культурні дослідження. Експериментальна веб-сторінка науковців Українського Центру Культурних Досліджень – Режим доступу : http://www.culturalstudies.in.ua/2007_analiz_v.php
15. Петренко В. П. До визначення шляхів оптимізації стосунків держави, виробників і споживачів з використанням закономірностей парето-ефективного ринку / В. П. Петренко // Науковий вісник ІФНТУНГ. – 2002 р. - №4. – С. 71-76.

16. Парето Вильфредо. Компедиум по общей социологии / Государственный ун-т Высшая школа экономики / А. А. Зотов (пер. с ит.). — 2-е изд. — М. : Издательский дом ГУ ВШЭ, 2008. — 512с. — Перевод изд.: Compendio di sociologia generale/ Vilfredo Pareto. Firenze, 1920.
17. Вергилис О. Звезды в законе. Стинга и Хворостовского заставят латать наши бюджетне дыры? / Олег Вергилис // Зеркало недели. — №3(682). — 26 января — 1 февраля 2008.
18. Дзвінчук Д. І. Щодо доцільності інноватизації механізмів державного управління діяльністю і розвитком мистецько-культурного середовища в Україні / І. Дзвінчук, О. В. Немчук // Публічне управління: теорія та практика. - № 3(7). — 2011. — С. 216 — 223.
19. Малімон В. І. Проблеми модернізації державного регулювання у сфері культури / В. І. Малімон // Публічне адміністрування: теорія і практика. Електронний збірник наукових праць. — 2010. — Вип. 2(4). — Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Patp/2010_2/10mvirsk.pdf

*Рецензенти: Багмет М. О. — д.і.н., професор;
Сорока С. В. — к. політ. н.*

© Немчук О. В., 2012

Дата надходження статті до редколегії 02.12.2011 р.